

ják a házat meg a szénaboglyát, a gyertyát azonban még ők is csak *meggyujtják*. Igaz ugyan, hogy a gyertyát, a lámpát, a tüzet gyújtóval vagy tűzszerszámmal gyújtjuk meg, de mégis csak hamis okoskodás, hogy a villanyt nem így, hanem a kapcsoló megcsavarásával nem *meg*-, hanem *felgyujtjuk*.¹

Előbb azt írtam, hogy a Szikszayból *jövök*. Csodálatos, mennyire nincsenek tisztában a budapesti intellektuelek ezzel a két igével, hogy *jön* és *megy*. Minduntalan hallani, hogy öt órakor én is *oda* *jövök*, vagy sajnálom, de nem *jöhetnek* *oda*.

Jönni csak *ide* lehet, *oda* pedig csak menni; tehát sajnálom, de nem *mehetnek* a kaszinóba, hogy öt órára Pistáék ide *jönnek* hozzám.

„Nyelvében él a nemzet.“ A Vígszínház hirdetése szomorú jele a magyar nyelv kultuszától való eltávolodásnak, vagy talán klasszikus példája, hogy mennyire megfertőzi a budapesti intellektuel a magyar nyelvet.

Weszeley Gyula.

NYELVTÖRTÉNETI ADATOK.

A váradi püspökség XIII. századi tizedjegyzéke.

A bécsi volt cs. és kir. Udvari-, most Nemzeti Könyvtár kéz-irattára 1062. szám alatt bőrkötéses, 119 negyedretű (23² × 15⁴ cm) hártylevélre írt, gyönyörű initialékkal, vörös és kék kezdőbetűkkel díszített, XIII. századi kódexet őriz. Hártájának minőségéből, illuminálásának és írásának jellegéből a hozzáértő szem első pillantásra megállapíthatja, hogy a kódex olaszországi. Első 109 levelén gondos, kódex-írással írt rövidebb—hosszabb, legnagyobbbrészt theologiai tárgyú értekezések, feljegyzések olvashatók (1^a—45^b. *Summa theologica*. — 45^b—48^b. *Sententiae quaedam ex Aristotele cum commentario*. — 48^b. *De Prisciani definitione syllabae*. — 49^a—57^b. *Itinerarium mentis in Deum*. — 57^b—58^b. *Sermo super textum: Poenitentiam agite*. — 59^a—87^b. *Honorius Augustodunensis: De imagine mundi*. 87^b. *De coitu etc. etc.* l. Tabulae codicum manuscriptorum Bibl. Caesariae Vindobonensis I. 187.). Ezek kevésbé érdekelnek bennünket. Annál inkább leköti figyelmünket a kódex utolsó 10 levele. Ezekre a kódex írója már csak itt-ott írt egy-egy szentbeszédfogalmazványt, rövid egyházi tárgyú idézetet stb. A többi üresen hagyta. Az üresen maradt levelekre 2—3 más kéz vetett jegyzeteket, számadásokat, levélfogalmazványokat (117^a—b, 119^b. l.) és két beszédet Szt. László királyról (110^a—b, 111^a. l.). Írásuk XIII. századi kurzív oklevélírás, elüt a kódex első, nagyobb részének írásától. A levélfogalmazványokat, mint KNAUZ NÁNDOR megállapította, *Benedek* mester, egyházbjogi doktor és professor, esztergom-szenttamáshegyi prépost írta 1285—1291 közt (Mon. Ecel. Strig. II. 419—422.). 1291 május 30-án azonban már Tamás mester ül a szenttamási prépostságban. Hogy *Benedek* mester előlépett-e vagy elhunyt, KNAUZ nem tudta megállapítani (u. o. 422.). BUNYITAY VINCZE bizonyította később be, hogy *Benedeket* III. Endre király kegyelme a váradi püspöki székre ültette, a többi feljegyzés az ő 1291—1296-ig tartó püspökségére, udvartartására s jövedelmeire vonatkozik, sőt azokat részben maga II. *Benedek* püspök vezette be a kódex üres lapjaira. E bejegyzések közül

¹ Inkább azt gondoljuk, hogy a *lecsavar* és *felcsavar* hatása alatt változtak meg az igekötők.

magyar nyelvtörténeti szempontból elsősorban a kódex 109^b, 110^b és 111^b lapjára legnagyobb részét 3 hasábosan írt váradi püspöki gabonatizedjegyzék érdekel bennünket. Ennek adatait BUNYITAY felhasználja ugyan „A váradi püspökség története“ c. művének III. kötetében (általánosságban 1—5. l. és elszórtan a kötetben), de szövege mindezekig *kiadatlan*. Szolgálatot vélünk tenni a magyar nyelvtudományunk a jegyzék közlésével, mert a püspökség három főesperesi kerületének, a *biharinak*, *homoroginak* és *kalotainak* nem kevesebb mint 169, XIII. századi magyar birtoknevét sorolja fel, jórészt kétszer, sőt háromszor is, részben akkori tulajdonosaik nevével együtt. A kódex 118^a lapjára a 3 főesperesi kerület 84 községre papjainak „charitativum subsidium“-a, a püspök számára nyújtott évi, pénzbeli szeretetadománya van szintén 3 hasábosan bejegyezve. E részt BUNYITAY idézett műve II. k. 268—269. l. már publikálta. Teljesség kedvéért közöljük ezt is a püspök fenési várába beszállított gabonának és sónak a kódex ugyanezen lapjára írt, pársoros jegyzékével együtt, mely a mű II. k. 313. lapján olvasható.

A jegyzék természetesen gazdaság-, pénz-, társadalom-, település- és családtörténeti szempontból is kiváló fontosságú. A felsorolt községek túlnyomórészt *Bihar*-, kis részben *Hajdú*- és *Kolozs-megye* területére esnek. Oláh eredetű helynevet természetesen keresve sem találunk köztük. Megnevezett birtokosaik leginkább az *Akos*, *Barsa*, *Gut-Keled*, *Hont-Pázmány*, *Káta* stb. nemzetségekből származnak, a birtokok jórésze oklevelesen bebizonyíthatólag ma is e nemzetségekből eredő megtelepítőjének személynévét viseli. A XIII. századi helynevek mellé szögletes zárójelbe [ ] a községek mai névalakját, a már elpusztultaknak pedig későbbi, oklevelekből megállapítható kiejtését és BUNYITAY id. műve III. kötetének azon lapszámát teszem, melyen az illető község történetét tárgyalja. Felhasználtam CSÁNKI, Magyarország történeti földrajzát, I. k. 591—628.; a pápai tizedszedők 1332—37. évi számadásait, Monumenta Vaticana Hungariae I. Váradi püspökség 41—90. l. v. ö. ORTVAY T., Magyarország egyházi földleírása II. 495—606.

Benedek prépost majd püspök levélfogalmazványaiból megállapítható, hogy Olaszországban, Páduában végezte tanulmányait, nyilván a kódexet is ő hozta onnét magával s vitte Esztergomba, később Nagyváradra. Úgy látszik, ott őrizték meg a XV. század derekáig. Ekkor a könyvgyűjtő VITÉZ JÁNOS váradi püspök (1445—1465) birtokába került, ki esztergomi érsekké neveztetvén ki (1465—72), könyvtárával együtt Esztergomba vitte vissza a kódexet is. Halála után könyvei BECKENSLÖER JÁNOS érsek kezébe kerültek. 1476-ban az érsek az esztergomi főegyház kincseivel s Vitéz kódexeivel együtt megszökött és Mátyás király ellenségéhez, III. Frigyes császárhoz szegődött. Hütlenségét a császár a *salzburgi* érsekséggel jutalmazta meg. Így került kódexünk Salzburgba s onnan a bécsi császári könyvtárba, azért régi jelzete: *Salisburgensia* 227. volt.

109^b l.

El s ó h a s á b : [A lap balszélét lenyeste a könyvkötő.]

[...ius] decimacionis de Nȳr.

[Item in vil]la *Hudus*. LXXVI. capecie [Jákó-Hodos, B. III. 239.]
[It. in] villa *Benke*. centum cap. [Benke puszta, 203.]

- [It. in] villa Cofme. LXV. (cap.) [Kozmafalva p., 255.]
 [It. in] villa Ivance. XXX. [Jankafalva, 242.]
 [It. in] Kaga Cofme. XXX. [(Nagy?) Kágya, 242.]
 [It. in] Zekulhýd. L. [Székelyhid, 314.]
 [It. in] Maria ducente cap. [Marja, 277.]
 [It. in] Star. LIIII. [Esztár, 232.]
 [It. in] Woyada. XL. [Vajda, 334.]
 [It. in] Kaga domini. XX. minus una. [Kágya, 242.]
 [It. in] Zoloch. XVIII. [Szalaacs, 300.]
 [It. in] Puchey. XXV. [Pocsaj, 287.]
 [It. in] villa Drug. XII. [Dorogfalva, Félégyháza, 234.]
 [It. in] Kubulkut. XVII. [Köbölkut, 256.]
 [It. in] Kereký Johannis. LXXXVI. [(Egyházas?, Kis?) Kereki, 245.]
 [It. in] Kereký Galli. IX. [(Egyházas?, Kis?) Kereki, 245.]
 [It. in] Priuardhyda. XXV. [Pelbárthida, 283.]
 [It. in] Engolozy. XVIII. [Er-Olaszi, 276.]
 [It. in] Veed. XII. [Véd, 337.]
 [It. in] Neveg. X. [Nyüved, 276.]
 [It. in] sancto Emerico. X. [Hegyköz-Szent-Imre, 309.]
 [It. in] Kereký Mihal. XXXIIII. [(Egyházas?, Kis?) Kereki, 245.]
 [It. in] Teluký. XV. [Teleki, —]
 [It.] apud filios Buda. XII. —
 [It. in] Mohuneg. VIII. [Malomszeg, Malomsziget, 280, Csánki I. 615.]
 [It. in] Gyozege. LXXIIII. [Ér-Diószeg, B. III. 229.]
 [It. in] Noger. XXXIIII. [Nagyér, Kis-Kereki m., 269.]
 [It. in] Egged. XXII. [Egyed (-monostora), 231.]
 [It. in] Noger. XI. [Nagyér, 269.]
 [It. in] Sarfeu. XL. [Sárfő, 295.]
 [It. in] Tulukd. IIII. [Tulokd, 331.]
 [It. in] Belperch. IIII. [Bel-(Vámos)-Pércs, 287.]

Második hasáb:

- It. in Nogmihal Centum. XL. [Nagymihály, Ér-Mihályfalva, 269.]
 It. in Nogmihal. LXX.
 It. in Kunchey. XXIIII. [Kencse, Kincse, 257., Csánki I. 612.]
 It. in Kenez. XXXIIII. [Kenéz, B. III. 243.]
 It. in Bogus. LXXXX. [(Hajdú-)Bagos, 200.]
 It. in Debruchun. LXXXX. [Debrecen, 215.]
 It. in Deb(rv)cen Doša. XXVIII. " "
 It. in Debr(rv)cen Petri. IX. " "
 It. in Pata. VIII. [Pata, 282.]
 It. in Perch. XLIIII. [(Mike?) Pércs, 287.]
 It. in Zebus. LX. et ibidem. XL. minus una. [Szepes pusztá, 313.]
 It. apud Notk. XXII. [Natk(-falva?), 274.]
 It. apud Stephanum. XVIII. —
 It. in Samſun. XII. [Sámson, 181.]
 It. apud Notk. X. [Natk(-falva?), 274.]
 It. in Sarang. XXXI. [Sárang, 294.]
 It. apud Erdeu. XLVII. [Hosszú-Pályi?, 241.]
 It. apud Salomonem. IX.
 It. apud Dýonifium. XXVI. " "

- It. idem Dýonifius. X. [*Hosszú-Pályi?*, 241.]
 It. in *Wýlak*. VII. [*Újlak*, 333.]
 It. in *Wanchud*. XL. [*Váncsod*, 336.]
 It. in *Wýlak*. XVII. [*Újlak*, 333.]
 It. in *Guzar*. VIII. [*Guzsár* p., 237.]
 It. in *Gabrian*. LXXV. [*Gáborján(-monostor)*, 235.]
 It. in *Bolch*. XVI. [*Bocs*, 212.]
 It. in *Kuachý Apa*. XL. [*Pusztá-Kovácsi*, 254.]
 It. apud. *Apa*. L. minus I. —
 It. apud. Nýcolaum de *Zala*. XXVIII. [*Sálhida, Sárhida?*, 236, 255.
 CSÁNKI I. 621.]

Harmadik hasáb:

- It. Nýcolaus filius *Vece*. VI. capecie. [— B. III. 255.]
 It. in *Zýgetý*. IIII. [*Szigeti* p., 325.]
 It. in — — — — —
 (Folytatjuk.) —————, *Jakubovich Emil*.

NÉPNYELV.

Szaboles megyei tájszók.

csicsás: 'szép, színes'. — *Csicsás* vagy nagyon máma Annuka!
Csicsás kis menyasszonyom van. De *csicsás* ez a cipő! (Gáva,
 Kótaj.)

mucika, mucikás: 'édes, aranyos, kedves'. — *Mucika* ez a gyerek.
 Olyan szép kis *mucikás* az a kislány, mint egy viruló rózsza.
 Az én kis *mucikás* feleségem olyan szépen beszél, mint egy
 turbékoló vadgalamb. (Kótaj, Gáva.) [*Mucikám!*: elterjedt becéző
 megszólítás. — *Muci*: 1. kedveskedő szó; 2. lónév (l. ARANY
 Rozgonyiné) — *Mucus*. Szerk.]

buckó: 'hatalmas, egészséges, duzzadó, pirosposztság'. — Olyan
buckó ez a gyerek, mint egy tők. *Buckó* egy fiam van! (Kótaj,
 Timár.) [Vö. MTsz. 1. *Bucó, bocó*. Szerk.]

zucó: '6—7 hónapos, pólyás gyerek'. — *Zucókám*, eszem a szép
 szádat, de szépen fejlődöl. *Zucó* kis lányom úgy nevet, mint
 májusban a napsugár. (Kótaj, Nyírszőlős.)

feldengős: 'meggondolatlan'. — *Feldengős* egy ember ez a mi
 szomszédunk; eladta a házát potom áron, most már se pénz, sem
 pedig posztó. Anyósom nagyon *feldengős* mostanában. (Nyírség.)

góró: 'kóró'. Kerítésnek használják; ha kiszárad, fűtenek vele;
 a tányérjában levő magból olajat sajtolnak, illetőleg, ahogy
 Szaboles megyében mondják: ütnek. (Kótaj, Nyírszőlős, Nyír-
 pazon, Nyírtass, Dombrád, Napkor, Pócspetri, Kisléta, Mária-
 pócs.) ~ *góró*: ua. (Beszterec.) [Vö. MTsz. *Kóró, kóró* címszó alatt
góró Rimaszombat, Zemplén; *g^aóréé, g^aóréé* Palócság. Szerk.]

kucis: 'gödrös'. — Ez a düllőut nagyon *kucis*. *Kucis* az
 udvarod, szomszéd! *Kucis*-ut mentén lakik a rokonom. (Kótaj,
 Timár, Kék.)

mihesnap: 'hétköznap'. — Még *mihesnapon* is ünneplőben jár.
 Imádságos, mert *mihesnapon* is jár a templomba. Nekem olyan a
mihesnap, mint az ünnepnap. (Kótaj.) Tehát nemcsak Erdélyben
 van meg. (Vö. MTsz. és MNy. XX, 41)